

БІБЛІЯ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ: ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Уткевич О.И., к.філ.н., дац., Самалазава П.М., студ.

*Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь*

Рэферат. У артыкуле разглядаецца гісторыя стварэння і выдання беларускім асветнікам XVI ст. Францыскам Скарынам кніг Бібліі з прадмовамі, пасляслоўямі і каментарамі друкара. Таксама звяртаецца ўвага на тое, як захоўваецца спадчына Скарыны і ўшаноўваецца яго памяць у цяперашні час у Рэспубліцы Беларусь.

Ключавыя словы: Францыск Скарына, Біблія, гравюры, друкаванне, культурная спадчына, прадмовы.

Першыя пераклады біблейскіх кніг у славян звязаны з асветніцкай дзейнасцю св. Кірылы і Мяфодзія ў другой палове IX ст. Арыгіналамі для іх перакладаў былі Візантыйскія грэчаскія спісы біблейскіх кніг. Царкоўнаславянская (альбо стараславянская) мова, на якой выкананы першыя пераклады, была распрацавана Кірылам і Мяфодзіем на аснове роднага для іх балгара-македонскага дыялекту.

У канцы X стагоддзя спісы славянскіх перакладаў біблейскіх кніг трапілі з Балгарыі на Русь, і ўжо ў XI ст. усходнім славянам была вядомая асноўная маса паўднёва-славянскіх біблейскіх перакладаў. Над перакладамі кніг Старога і Новага Запаветаў працавалі ў XIV–XV стст. Таксама ў Чэхіі яны зрабілі значны ўплыў на лёс біблейскіх кніг ва ўсходніх славян. Чэшская Біблія ўзнікла як пераклад з латыні і атрымала шырокае распаўсюджанне ў XIV ст. У 1488 г. яна была апублікавана ў Празе і стала падзеяй культурнага жыцця славянскіх народаў. Біблія Іагана Гутэнберга была надрукавана яшчэ ў 1450-я гады. З тых часоў кнігадрукаванне імкліва пашырылася і ахапіла ўсю Заходнюю, Цэнтральную і Паўднёвую Еўропу. А вось ва Усходняй Еўропе друкарняў не было, Францыск Скарына быў першым, хто заснаваў такую ўстанову. У Расіі да гэтага часу шануюць Івана Фёдарова як першадрукара. Але Францыск Скарына «із славнага града Полоцька» выдаў сваю «Біблію Рускую» яшчэ за пяцьдзесят гадоў да Івана Фёдарова.

Свае пераклады і выданні Францыск Скарына заснаваў на венецыянскім выданні 1506 г., хоць у многіх выпадках беларускі асветнік адштурхоўваўся ад славянскіх кірылаўскіх спісаў. Часам ён рабіў уласную рэдакцыю, якая больш адпавядала яго асветніцкім памкненням. З дадатковых крыніц Скарына выкарыстоўваў таксама лаціна-рымскія багаслоўскія каментары. Аднак аснову выданняў Скарыны складаў усё ж царкоўна-славянскі тэкст, хоць у розных кнігах яго ўплыў адбываецца ў рознай ступені.

Усяго Скарына апублікаваў на працягу 1517–1519 гг. у Празе пад агульнай назвай «Біблія Руска», выложена доктором францыскам Скориною из славнаго града Полоцька, Богу ко чти и людем посполитым к доброму научению» [2, с. 2]. Першай надрукаванай кнігай стаў славянскі «Псалтыр», у прадмове да якога паведамляецца: «Я, Франтишек, Скоринин сын с Полоцька, в лекарских науках доктор, повелел еси Псалтырю тиснути рускими словами, а словенским языком» [2, с.18]. У той час «рускай, славенскай мовай» называлі мову, на якой размаўлялі, пісалі лісты і вялі справаводства на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага, і якую адрознівалі ад царкоўнаславянскай мовы багаслужэнняў. Выйшаў «Псалтыр» 6 жніўня 1517 года. Затым амаль кожны месяц, на працягу двух гадоў, выдаваліся ўсё новыя і новыя тамы Бібліі: «Іоў», «Кніга прытчаў Саламонавых», «Ісус Сірахаў», «Эклезіяст», «Песня песняў», «Юдзіф», «Рут», «Эсфір», «Левіт», «Ісус Навін», «Лічбы» і г. д. на зразумелай шырокаму чытачу мове.

Цікава і само афармленне Бібліі Рускай. На яе тытульным лісце намалюваны сам Скарына, які трымае ў руках герб з вобразамі месяца і сонца. Навукоўцы лічаць, што гэты незвычайны герб паказвае на асноўнае прызначэнне Скарыны, як доктара медыцыны – несці ў свет веды, лячыць як чалавечае цела, так і душу. Па абодва бакі ад Скарыны размешчаны яшчэ дзве невялікія выявы ў выглядзе гербаў, якія трымаюць дзікія жывёлы – шалі і трапецыя з крыжам, якія сімвалізуюць самога чалавека як такога, яго думкі і пачуцці, а таксама шлях да ведаў. Кожную з кніг выдавец забяспечыў прадмовай і пасляслоўем, уключыў у Біблію амаль паўсотні ілюстрацый. Выкарыстанне падобных сімвалічных гравюр было адзіным і ўнікальным выпадкам пры друкаванні Бібліі ва Усходняй Еўропе. Даследчыкі

кажуць, што па ілюстрацыях Францыска Скарыны можна шмат даведацца пра жыццё, звычай і нават знешні выгляд не толькі знакамітых сучаснікаў – прадстаўнікоў шляхты, але і нават сваякоў, сямейнікаў самога Скарыны.

На працягу 2015–2017 гадоў дацэнт Карлавага ўніверсітэта ў Празе доктар Пётр Войт шляхам параўнання з тагачаснымі партрэтамі ідэнтыфікаваў на гравюрах у Бібліі Скарыны каля дзесяці вядомых людзей таго часу. Гэта чэшскі кароль XV стагоддзя Іржы з Падэбрад, кароль і вялікі князь Літоўскі Жыгімонт, чэшскія каралі з дынастыі Ягайлавічаў – Людвік і Уладзіслаў II, папа Рымскі Юлій II, чэшская каралева Ганна дэ Фуа – жонка Уладзіслава II і г. д. Адкрыццё Пятром Войтам прынцыпу схаваных (непадпісаных) партрэтаў або крыптапартрэтаў у Бібліі Скарыны дапамагло больш глыбока зразумець светапогляд і філасофію першадрукара, чалавека Адраджэння, які сапраўды апярэдзіў свой час. Біблія Скарыны парушала тыя правілы, якія існавалі пры перапісанні царкоўных кніг, бо ў ёй знаходзім аўтарскія тэксты і заўвагі ад выдаўца, гравюры з яго ўласнай выявай. Сярэднявечнымі хрысціянскімі канонамі і этыкай гэта не ўхвалялася. Гэта адзіны падобны выпадак за ўсю гісторыю выдання Біблій ва Усходняй Еўропе. З-за забароны на самастойны пераклад Бібліі каталіцкая і праваслаўная царквы не прызнавалі кнігі Скарыны.

Біблія ў выданні доктара Скарыны – гэта не царкоўнае і не чыста акадэмічнае выданне для навуковых мэтаў, гэта першае выданне Святога Пісання для хатняга выкарыстання. Асаблівасці перакладу, структура выдання, яго мастацкае афармленне – усё падпарадкавана мэтам асветы. Для даступнасці і правільнасці разумення простым народам біблейскіх кніг Ф. Скарына ўносіць шмат новага ў аздабленне выдання, захоўваючы пры гэтым адпаведнасць свайго перакладу біблейскім тэкстам арыгінала. Праблему шырокага далучэння народа да разумення Святога Пісання Скарына вырашае не толькі перакладам саміх тэкстаў на простую мову, але і шляхам складання прадмоў-тлумачэнняў да кожнай кнігі Старога Запавету і да ўсёй «Бібліі Рускай», пабудаваных на аснове новазапаветнага, евангельскага разумення.

Блізкая да народнай, мова скарынавых выданняў знайшла водгук і разуменне ў заходнерускім грамадстве. Яго пераклад пацягнуў за сабою шэраг варыянтаў, вядомых спецыялістам у спісах XVI і XVII стагоддзяў, у асобных частках Бібліі, у выглядзе свабодных перапісаў або пераробак друкаванага тэксту. Уся мясцовая, паўднёва-заходне-руская перакладчыцкая дзейнасць XVI стагоддзя ў галіне біблейскіх тэкстаў стаіць у цеснай залежнасці, а таксама канцэптуальнай еднасці з працамі вялікага беларускага асветніка Францыска Скарыны.

Выданні Скарыны паслужылі ўмацаванню хрысціянскіх асноў жыцця ўсходнеславянскіх народаў: захаваліся асобнік «Кнігі Ісуса сына Сірахава» з Кіева-Пячэрскага манастыра. Знаёмыя з Бібліяй Скарыны былі і адукаваныя людзі свайго часу ў Ноўгарадзе. Як сведчыць змест прадмоў і пасляслоўяў самога Скарыны, беларускі асветнік быў добра знаёмы з творамі айцоў Царквы. Сярод іх св. Васіль Вялікі – епіскап Кесарыйскі, Іаана Златавусты, епіскап Канстанцінопальскі, Скарына цытуе выказванні Рыгора Багаслова, епіскапа горада Назіянза.

Да цяперашняга часу дайшлі ўсяго чатыры сотні асобнікаў кніг Скарыны. Усе выданні вельмі рэдкія. Рарытэты захоўваюцца ў бібліятэках і кнігасховішчах Мінска, Масквы, Санкт-Пецярбурга, Кіева, Вільнюса, Львова, Лондана, Прагі, Капенгагена, Кракава. З імем Скарыны звязана станаўленне і развіццё беларускай мовы, нацыянальнай пісьменнасці. Скарына, які стаяў ля вытокаў нацыянальнай беларускай культуры, з’яўляецца яе сімвалам. У Беларусі здаўна ўшаноўваюць Францыска Скарыну. Жыццё і творчасць першадрукара вывучае комплексная навуковая дысцыпліна – «Скарыназнаўства». Ва ўсіх школах роднага горада асветніка – Полацка ўведзены спецыяльны прадмет – «Полацказнаўства», у якім жыццёвы шлях і творчасць Францыска Скарыны займае годнае месца. У Нацыянальнай бібліятэцы ў Мінску захоўваецца збор выданняў Скарыны – 10 выпускаў ягонай «Бібліі».

У гонар 500-гадовага юбілею беларускага кнігадрукавання ў 2017 годзе было падрыхтавана мноства святочных падзей і імпрэзаў, якія прайшлі не толькі ў розных гарадах Беларусі, але і за мяжой. ЮНЭСКО ўключыла юбілей кнігадрукавання ў свой календар памятных мерапрыемстваў. Энцыклапедыя, прысвечаная дзейнасці Ф. Скарыны, выйшла ў Беларусі якраз у юбілейным 2017 годзе. Быў зняты дакументальны фільм пра дзейнасць друкара і яго час – «Першадрук» (рэжысёр І. Чышчэня). Унікальныя выданні Скарыны з розных краін былі прадстаўлены на міжнароднай кніжнай выставе ў Мінску.

Менавіта да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі распрацаваны сайт «Кніга Беларусі XIV–XVIII стагоддзяў». Рэсурс змяшчае копіі поўных

тэкстаў дакументаў з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі, выдадзеныя ў XIV–XVIII стагоддзях у Беларусі. Кожная кніга на рэсурсе мае апісанне.

Акрамя таго, беларускі гісторык і калекцыянер Уладзімір Ліхадзедаў з дапамогай тэхналогій XVI стагоддзя аднавіў Біблію першадрукара Францыска Скарыны. Для гэтага прыйшлося сканструяваць друкавальны станок таго часу. Для выдання выкарыстоўвалася самаробная ільняная папера. Усяго на адноўленым станку было адціснута сем асобнікаў скарынаўскай Бібліі. «Станок дзеючы, і гэта вялікая рэдкасць, паколькі ў свеце аднавілі ўсяго некалькі такіх станкоў,» – падкрэсліў Ліхадзедаў [3]. Адноўленую кнігу Скарыны спачатку хацелі абкласці скураным пераплётам, аднак пазней ад гэтай ідэі адмовіліся, паколькі Біблія не выглядала б аўтэнтычна. Тады было вырашана зрабіць для Бібліі мяккую вокладку, таксама па старадаўняй тэхналогіі. Вокладку праілюстравалі беларускі мастак-графік Барыс Цітовіч. У 2018 годзе Нацыянальная бібліятэка прэзентавала галаграфічнае выданне «Бібліі» Скарыны [4].

На сённяшні дзень існуюць розныя пераклады твораў Скарыны на сучасную літаратурную беларускую мову. Асаблівае месца ў гэтым шэрагу займае кніга Алеся Разанава, выдадзеная ў 2017 г. «Маем найбольшае самі» [1]. Сучасны паэт творча інтэрпрэтуе спадчыну беларускага першадрукара. А. Разанаў на аснове 26 прадмоў Ф. Скарыны да кніг Святога Пісання робіць сваю кнігу перастварэння з арыгінальнымі назвамі.

Сёння ў гонар Скарыны названыя вышэйшыя ўзнагароды Беларусі: ордэн і медаль. Яго імя носяць навучальныя ўстановы і вуліцы, бібліятэкі і грамадскія аб'яднанні. Помнікі Скарыну ўстаноўлены ў Полацку, Мінску, Лідзе, Калінінградзе, Празе. Францыск Скарына – выдатны дзеяч беларускай культуры, заснавальнік усходнеславянскага кнігадрукавання, рознабавая дзейнасць і спадчына якога маюць сусветнае культурнае значэнне.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Разанаў, А. С. Францыск Скарына. Маем найбольшае самі. Кніга ператсвэрэнняў / А. Разанаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2017. – 223 с.
2. Скарына, Ф. Творы. Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія. / Ф. Скарына. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – 207 с.
3. «Адноўленая» Біблія Скарыны – феномен сучаснай культуры [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://naviny.by/rubrics/culture/2014/09/12/ic_articles_117_186703. – Дата доступу: 09.05.2020 г.
4. Галаграму Бібліі Скарыны прадставяць у Нацыянальнай бібліятэцы [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://bel.sputnik.by/culture/20180220/1033771620/gologramma-bibliya-francisk-skorina.htm>. – Дата доступу: 09.05.2020 г.

УДК 947,6 ("1914 – 1918")

ДЗЕЙНАСЦЬ «МІНСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА АКАЗАННІ ДАПАМОГІ ПРАЯЗДЖАЮЧЫМ ХВОРЫМ І ПАРАНЕНЫМ ВОІНАМ» У ПАЧАТКУ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ

Хаданёнак В.М., к.г.н.

*Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь*

Рэферат. У артыкуле разглядаецца дзейнасць «Мінскага таварыства па аказанні дапамогі праязджаючым хворым і параненым воінам» у пачатку Першай сусветнай вайны.

Ключавыя словы: Першая сусветная вайна, дабрачынныя арганізацыі, грамадскія таварыствы і аб'яднанні.

Першая сусветная вайна пачалася даволі нечакана не толькі для пераважнай большасці насельніцтва, але і для дзяржаўных арганізацый і ўстаноў. Урад аказаўся слаба падрыхтаваны для забеспячэння не толькі салдат на лініі фронту, але і мясцовага насельніцтва ўсім неабходным. Эканоміка ва ўмовах ваеннага часу працавала з перабоямі.

У самым пачатку вайны прыбыццё ў Мінск кожнага цягніка з параненымі воінамі прыцягвала на вакзал шмат людзей, якія імкнуліся аказаць дапамогу, хто чым мог. Але такая